

Socialtjänsten och de utsatta barnen

Gunvor Andersson

Vad menas med utsatta barn? Vilket är socialtjänstens ansvar i arbetet med att förhindra att barn blir utsatta? Vilka insatser gör socialtjänsten i det praktiska arbetet med utsatta barn?

Detta är några av de frågor som Gunvor Andersson belyser i denna artikel. Med utgångspunkt i en egen undersökning av 189 0-3-åriga barn som någon gång under ett år varit pågående barnavårdsärenden redovisar författaren socialtjänstens bild av barn och föräldrar samt arten och omfattningen av vidtagna åtgärder. Socialsekreterarnas bild av barnen var osäker. I närmare en tredjedel av familjerna hade de inga egna intryck av barnen. I flertalet fall hade inte heller någon barnpsykiatrisk bedömning begärts. Det är föräldrarnas problem som är avgörande för socialtjänstens insatser. De aktuella småbarnsföräldrarnas sociala situation var ännu mer belastad än den vanligen är i familjer med äldre barn som blir föremål för barnavårdande åtgärder.

Gunvor Andersson, som är leg. psykolog och docent i socialt arbete, är verksam vid Socialhögskolan, Lunds universitet.

I olika sammanhang talar vi om barns utsatthet och menar då att barn är mer utsatta, mer skyddslösa, än vuxna. När vi talar om utsatta barn, menar vi vanligen en grupp av barn, som är mer utsatta än barn i allmänhet, barn som är utsatta för större påfrestningar, har fler belastningsfaktorer och är mer skyddslösa än andra barn. Utsatta barn lever i en miljö, där det finns (större) risk för att de ska fara illa. Ju fler påfrestningar och belastningsfaktorer och ju färre skyddande eller kompensande faktorer barnen har i sin familje- eller livssituation i övrigt, desto mer utsatta är de.

Det finns anledning att ha en ljus bild av barns och familjers välfärd, hälsa och livskvalitet i Sverige och i övriga nordiska länder (se t ex Jakobsson & Köhler 1991, Köhler 1990). Det innebär dock inte att alla barn har optimala eller ens acceptabla familjeförhållanden och levnadsvillkor. Det kan diskuteras om begreppet

utsatta barn är det mest adekvata, men det visar på att det finns barn, som i högre grad än andra barn behöver samhällets stöd och skydd (jfr begreppet "barn med behov av särskilt stöd" inom barnomsorgen). De behöver det för sin egen skull, för att förbättra välbefinnandet i sin nuvarande livssituation. Det finns också en förebyggande tanke, att de behöver det för att minska risken för att det ska gå dem illa i framtiden. Det är emellertid inte helt lätt att förutse hur det kommer att gå för barnen, även om vi vet en hel del om riskfaktorer och skyddande faktorer (se t ex Anthony & Cohler 1987, Antonovsky 1987, Cederblad, Dahlin & Hagnell 1988, Cederblad & Höök 1991, Dahlin & Cederblad 1986, Garnezy & Rutter 1983, Madge 1983, Magnusson & Bergmann 1988, Ogden 1991, Rutter 1990, Trazy 1990).

Det är samhällets uppgift att verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden. "Socialnämnden skall i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom och sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet" (utdrag ur Socialtjänstlagen § 12). Socialnämnden (eller motsvarande nämnd) har ansvar för att den kommunala socialtjänsten fullföljer dessa uppgifter.

Förr ansågs socialvården vara en verksamhet, som framför allt skulle hjälpa olika problemgrupper i samhället, men nu betonas att socialtjänsten är till för alla (se t ex Socialtjänst - en översikt över socialtjänstreformen, 1980). Socialtjänstens mål är att "på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet" (utdrag ur Socialtjänstlagen § 1). Utsatta barn är ett begrepp som framför allt används om dem, som tillhör familjer, som är kända inom socialtjänsten för fattigdom, social otrygghet, ojämlika levnadsvillkor, utanförskap.

En definition på utsatta barn är barn, som är kända - eller borde vara kända - inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, dvs av socialsekreterare på socialkontor

Det betyder inte att barnen i dessa familjer nödvändigtvis far illa eller att barn i familjer med ekonomisk och social trygghet nödvändigtvis mår väl. Vi använder begreppet psykosocialt utsatta barn för att ange att det kan handla om psykisk och/eller social utsatthet. Det är dock vanligare att tänka på att barn är utsatta i familjer med sociala än med psykiska svårigheter och missförhållanden.

Socialtjänsten ska verka på olika nivåer och bidra med strukturinsatser, allmänt inriktade insatser och insatser på individ- och familjenivå. Det är oomtvistligt att generella (välfärds)insatser har befrämjat barns och familjers hälsa och välbefinnande. Det finns i socialtjänstlagen större utrymme än som utnyttjas för att med generella och allmänt inriktade insatser ytterligare minska barns utsatthet. Vanligen tänker vi emellertid individ- och familjeinriktat, när vi tänker på socialtjänsten och de utsatta barnen. En definition på utsatta barn är barn, som är kända - eller borde vara kända - inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, d v s av socialsekreterare på socialkontor (jfr t ex Hessle 1985). Vi utgår då ifrån att förhållandena i hemmet eller inom familjen är sådana att socialtjänsten behöver träda in och ge stöd till familjen, underlätta för föräldrarna att klara sina föräldrauppgifter. Om det inte räcker till, om barnen ändå bedöms riskera att fara illa, kan socialtjänstens individ- och familjeomsorg (IFO)¹ ingripa med att flytta barnen hemifrån - för att skydda dem.

Socialsekreterare kan arbeta förebyggande för att utsatta barn inte ska fara illa, men när de får en anmälan att ett barn befars fara illa i sitt hem måste de (skyndsamt) utreda familjens förhållanden, ta reda på hur barnet har det och ta ställning till om det finns skäl att göra något alls, att rekommendera eller motivera för-

äldrarna att ta emot hjälp- och stödinsatser eller behandlingsinsatser eller om det finns skäl att skilja barnen från föräldrarna. Om det senare är aktuellt ska socialsekreteraren i första hand se till att det sker med föräldrarnas samtycke och enligt socialtjänstlagen (SoL). Om det måste ske utan föräldrarnas samtycke, används istället den kompletterande lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Då skriver socialsekreteraren en utredning, som blir socialnämndens underlag för ansökan till länsrätten om vård enligt LVU. Vård skall beslutas om det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (LVU § 2).

Socialsekreterare känner sig ofta otillräckliga i barnavårdsarbetet. De ska stödja föräldrarna i deras föräldrauppgift och visa respekt för deras självbestämmanderätt. De har samhällets uppdrag att se till att barn inte far illa. De ska inte dra sig för att skilja barnen från föräldrarna och använda tvång om det är nödvändigt med hänsyn till barnets bästa. Det är emellertid svårt att veta vad som är bäst för barnen, när de alternativ som står till buds också har brister. Frågan om vad som är bäst för barnen måste sättas i relation till de resurser samhället ställer till förfogande. Frågan måste också sättas i relation till den gräns samhället vill sätta för vad som ska betraktas som bristfällig eller olämplig hemmiljö och oacceptabla levnadsförhållanden för barn.

Med utgångspunkt i egen forskning om socialt arbete med små barn vill jag belysa frågan om vilka barn och familjer socialtjänsten (IFO) kommer i kontakt med idag och vad socialsekreterare gör. Det som gäller för små barn är även giltigt för större barn, men det tycks vara så att små barn i särskilt hög grad aktualiserar de svårigheter, som det sociala arbetet rymmer, t ex frågor om normalitets- och toleransgränser, den dubbla uppgiften att stödja och kontrollera, motsättningen mellan barns och föräldrars intressen i vissa fall.

Barnen i det sociala arbetet

När man inom socialtjänsten talar om klienter, är det

Frågan om vad som är bäst för barnen måste ställas i relation till vad samhället ställer till förfogande

¹ Individ- och familjeomsorgen är den del av socialtjänsten, som står för socialbidrag, utredning och behandling, hjälp- och stödinsatser, institutions- och familjevård etc. Denna del är avskild från socialtjänstens övriga verksamheter, t ex barnomsorg och äldreomsorg. Dock används ibland, även i denna text, begreppet socialtjänst för att beteckna IFO-verksamheten.

Även i s k barnavårdsärenden är det sällan som socialsekreteraren har en egen kontakt med barnet

underförstått att det handlar om vuxna. Även i s k barnavårdsärenden är det sällan som socialsekreteraren har en egen kontakt med barnen i familjen. Uppgifter om barnen är också sparsamma i sociala utredningar. I den mån forskning i socialt arbete omfattar barn gäller det barn, som placerats utanför hemmet, på institution eller i familjehem, och inte barn i familjer med t ex stöd- eller behandlingsinsatser. (Se t ex Andersson 1984, 1988, 1990a, Ashford & Timms 1990, Bosaeus, Backner & Kjellmer 1983, Börjeson & Håkansson 1990, Claezon 1987, Clifford & Tiller 1988, Grinde 1989, Hessle 1988, Hollander 1985, SoS-rapport 1989:5.)

Min undersökning om socialsekreterares barnavårdsarbete (Andersson 1990b, 1991a, 1992a,b, 1993) omfattade 189 barn i åldern 0-3 år. Det var alla barn i den åldern i tio kommuner, som någon gång under ett år var pågående barnavårdsärenden. Genom intervjuer med barnens (58) handläggande socialsekreterare ville jag ta reda på vilka barn som blir aktuella på socialkontor, hur deras familjesituation ser ut, vad socialsekreterare gör, hur de kommer fram till sitt beslut att inte göra något efter utredning eller satsa på hjälp- och stödåtgärder respektive placering av barnen utanför hemmet, vad förhållandet till barnens föräldrar betyder och vad personliga erfarenheter betyder för socialsekreterares ställningstaganden.

När socialsekreterarna skulle beskriva barnen, mötet med dem, egna och andras intryck av dem, började de med att beskriva vad de hört från andra. Deras egen bild av barnen var osäker och de drog sig för att formulera den. De menade att det var svårt att säga något om barnen, eftersom de ännu var små eller de bara träffat barnen ett par gånger eller inte hade så stor erfarenhet av barn eller inte hade tänkt så mycket på barnen, eftersom det ju inte handlade så mycket om dem som om föräldrarnas förmåga att klara sitt föräldraskap.

Nästan hälften av de barn, som var pågående barnavårdsärenden, beskrevs av socialsekreterarna i positiva ordalag, som helt normalt utvecklade barn som såg ut att må bra. Man kan ha tankar om att det berodde på att de sett fel eller inte sett tillräckligt, därför att barnen ännu var små. Men det kan också bero på att barn i

socialt bristfälliga eller olämpliga hemmiljöer inte har symtom på känslomässiga störningar eller stort beteende i den utsträckning, som man förväntar sig (se Andersson 1984, Jorup 1985, PRU-gruppen 1979). Barn blir (före tonåren) i allmänhet inte aktuella på socialkontor på grund av egna störningar utan på grund av föräldrarnas problem. Även om föräldrarnas problem påverkar barnens hemsituation går det inte att utifrån vad vi vet om hemsituationen dra några enkla slutsatser om störningar hos barnen - liksom det inte går att göra det omvända. Familjens sociala situation, föräldrars förmåga, föräldra-barn-relationer och barns beteende måste bedömas var för sig och överväganden måste göras, vad som ska väga tyngst i olika ställningstaganden, samt vilka problem, brister och tillkortakommanden, som är mest angelägna att (först) ta itu med. Det finns i det avseendet oklarheter och sammanblandningar i socialt arbete, t ex att åtgärder sätts in mot ett problem i förhoppningen att de ska lösa ett annat problem eller att barn skiljs från sina föräldrar av ett skäl men får återkomma hem eller inte återkomma hem av ett annat skäl.

Socialsekreteraren hade inte något eget intryck av nästan en tredjedel av de barn, som var pågående barnavårdsärenden. Det gällde inte bara "enkla" fall, där mamman bett om en stödfamilj för att orka med sin föräldraroll. Även om ett barn var på institution eller i familjehem, var det inte säkert att socialsekreteraren - den nuvarande - sett barnet. Det kan till en del bero på den enskilda socialsekreteraren, men också på arbetsplatsen eller arbetsplatskulturen, eftersom det var mycket olika i de undersökta kommunerna. Vanligen handlar barnavårdsarbetet mer om föräldrarna, och den hemmiljö de kan erbjuda, än om barnen. Om socialsekreterare kan medverka till att lösa eller lindra föräldrarnas problem, kan det naturligtvis innebära att de medverkar till att förbättra hemsituationen för barnen. Men säkra kan de inte vara, om de inte har någon kontakt med barnen i hemmiljön.

En dryg femtedel av barnen beskrevs i ordalag som visade på betänkligheter eller oro för barnens beteende. Beskrivningarna stämde väl överens med vad som van-

En dryg femtedel av barnen beskrevs i ordalag som visade på betänkligheter eller oro för barnets beteende

I den mån socialsekreterarna vet något om föräldrarnas förhållande till sin närmaste omgivning, är det entydigt ensamt och tomt, inget skyddande nätverk

ligen gäller barn, som far illa eller antas fara illa. Det kan dock noteras att det i nästan lika stor utsträckning gällde barn, som alltid bott hemma, som dem som placerats utanför hemmet. Man kan invända att det inte är socialsekreterares bedömning av barnen, som är den viktiga, utan den information om barnen som inhämtas från andra, som har mer vana att se och bedöma barn. Men socialsekreteraren gjorde i regel ingen systematisk rundfrågning och begärde i regel ingen barnpsykiatrisk bedömning, utom i fall där de själva bedömt hemsituationen som så bristfällig att det närmade sig frågan, om barnen kunde vara kvar hemma (se även Andersson 1991b). Det betyder att socialsekreterare har ett eget handlingsutrymme i sin barninriktning.

Föräldrarnas problem

Det är en markant social snedrekrytering, när det gäller barn, som blir barnavårdsärenden på socialkontor. Det visar sig att den är ännu mer markant för små barn än för äldre barn och tonåringar (jfr t ex Barn-i-krisprojektet, Hesse 1988). För att de minsta barnens situation ska uppmärksammas på socialkontor, ska föräldrarna i ännu större utsträckning vara utanför arbetsmarknaden och utanför det skydd, som stabila familjerelationer, släkt och omgivning erbjuder. Om föräldrarna i den ovan nämnda undersökningen kategoriseras efter arbetssituation, utgörs den största gruppen av dem, som är utan arbete. De föräldrar, som har arbete, är till övervägande delen icke facklärdare arbetare.

Även när det gäller familjesituation bekräftar den här undersökningen det vi vet från andra undersökningar. Föräldrarnas förhållande till sin närmaste omgivning, till föräldrar, släkt och vänner, vet socialsekreterare inte alltid så mycket om. Men i den mån de vet, är det entydigt ensamt och tomt, inget skyddande nätverk. Förhållandet till ursprungsfamiljen kan vara tilltrasslat på olika sätt eller också finns det ingen kontakt alls. Detta är en generaliserad bild, för visst finns det också mor- och farföräldrar till barnen eller andra närstående, som kan ge stöd. Möjligen kan man säga att socialsekreterare skulle kunnat göra (ännu) större ansträngning att finna dem.

Även om vi talar om föräldrar handlar det inom socialtjänsten i mycket stor utsträckning om kvinnor, mammor. Det finns en övervikt för ensamstående mammor, som själva har hand om sina barn. Det finns också en stor grupp mammor, som ensamma har ansvaret för sina barn, även om de (tidvis) sammanbor med barnets pappa. Sociala utredningar och insatser är också i högre grad inriktade på barnens mammor än på barnens pappor och på mammornas brister och tillkortakommanden. Uppgifter om mammorna är överhuvudtaget säkrare och mer fullständiga än uppgifter om papporna. Det händer ofta att socialsekreteraren inte vet vad pappan heter, hur gammal han är, var han finns, hur hans livssituation ser ut eller hur många barn han har. Detta är emellertid inget som utmärker just socialsekreterare. Sveriges officiella statistik förs också på det sättet att mammor och barn kan identifieras men inte pappor.

Papporna till de barn, som socialsekreterare möter, är frånvarande i högre grad än pappor i allmänhet. Ju ensammare mammorna är med barnen desto större är sannolikheten att de blir kända på socialkontoret och att barnen placeras utanför hemmet. Den tendensen är tydlig här, men den blir ännu tydligare när man enbart ser på familjehemsplacerade barn. Sven Hesse (1988) fann att för ungefär två tredjedelar av barnen i Barn i kris-projektet var de biologiska papporna borta ur bilden, då barnen fosterhemsplacerades.

Ofta har föräldrarna, mammorna, inte bara ett utan flera problem, som de har svårt att hantera, när barnen uppmärksammas på socialkontor. Till problem i arbets- och familjesituation kommer individuella problem, som blir den direkta anledningen till att barnen blir barnavårdsärenden. Vanligast var, i den här refererade undersökningen liksom i andra (se t ex Lundström 1993), att mamman eller båda föräldrarna hade ett allvarligt missbruk av alkohol eller narkotika, som medförde att barnens hemmiljö präglades av sociala missförhållanden. Den näst största gruppen av föräldrar, eller snarare mammor, var här de som led av psykisk sjukdom eller allvarliga psykiska problem. Det var vanligare i denna grupp än i missbruksgruppen att påtagliga känslomässiga svårigheter i förhållande till

Papporna till de barn, som socialsekreterare möter, är frånvarande i högre grad än pappor i allmänhet

barnen nämndes. Den tredje största gruppen bestod av föräldrar, som på grund av förståndshandikapp hade allvarliga brister i sin förmåga att klara omsorgen om barnen. Den i storleksordning fjärde gruppen bestod av föräldrar, framför allt ensamstående mammor, som behövde en stöd- eller avlastningsfamilj. De var i mindre utsträckning än de föregående nämnda grupperna kända på socialkontoret sedan tidigare och kunde själva formulera sitt behov av lämplig stödinsats. I dessa fyra grupper ryms två tredjedelar av de barn, som var pågående barnavårdsärenden. Den fortsatta kategoriseringen omfattade ett antal mindre grupper. Till de minst vanliga anledningarna hörde misshandel och sexuella övergrepp.

Vad gör socialtjänsten?

I officiell statistik över insatser för barn och unga enligt SoL och LVU ingår insatserna kontaktperson/-familj och vård utanför det egna hemmet. Sammanlagt var andelen barn med sådana pågående insatser under 1991 (SCB 1992) 14,4 per 1000 i åldrarna 0-17 år, vilket betyder att 27 335 barn och unga berördes av någon sådan insats. För 15 966 av dem (8,4 per 1000 i åldrarna 0-17 år) avsåg insatserna vård, ungefär i proportionerna två tredjedelar enligt § 1 k frivilligparagraf och en tredjedel enligt tvångsparagraf. Till dessa lagligt reglerade insatser kommer sådana som t.ex. "social förtur" till barnomsorg, hemma-hos-insatser i familjen, socialsekreterares eget behandlingsinriktade eller stödjande arbete, som inte finns med i officiell statistik. Det gör inte heller de utredningar om barns och familjers förhållanden, som inte leder till några insatser. Vi vet alltså inte säkert hur många barn, som är kända av socialtjänstens individ- och familjeomsorg.

Vissa ledtrådar om proportionerna kan min egen undersökning ge. Social förtur till barnomsorgen var där den vanligaste insatsen (förtursansökan enligt 15 § SoL), som omfattade tre fjärdedelar av barnen. Kontaktperson/-familj var den närmast vanligaste insatsen och aktuell för en tredjedel av barnen (se även Andersson 1992c). Nästan en tredjedel av barnen hade hemma-hos-arbetare i familjen. När det gällde placering utanför det egna hemmet gick det inte att räkna bara pågående placeringar utan barn, som överhuvudtaget hade erfarenhet av placering utanför hemmet under sina tre första år. Det var något mer än en tredjedel av barnen, varav en del hade erfarenhet av både barnhems- och familjehemsplacering(ar). Barnpsykiatrisk behandling

Nästan en tredjedel av barnen hade hemma-hos-arbetare i familjen

och utökad kontakt med barnavårdscentralen kunde också vara en viktig stödinsats, som socialsekreterare hänvisade till i ett mindre antal fall.

Jag valde att se på socialtjänstens insatser utifrån en annan synvinkel också, nämligen utifrån socialsekreterarnas arbete. Då utgjorde den största kategorin (omfattande 36,2 procent av barnen) förmedling av hjälp och stöd, t.ex. i form av kontaktperson/-familj eller hemma-hos-arbetare. Det var enligt socialsekreterarna ett förhållandevis positivt administrativt arbete att förmedla hjälp- och stödinsatser, som föräldrarna efterfrågade eller accepterade, samt att följa upp dessa insatser. Den näst största kategorin (omfattande 25,5 procent av barnen) innehöll framför allt kontroll och myndighetsutövning, där socialsekreterarna måste göra något även om föräldrarna inte var med på det. De kunde inte låta det vara som det var, eftersom hemförhållandena bedömdes som oacceptabla eller på gränsen till oacceptabla för barnens del. En tredje kategori valde jag att kalla behandlingsinriktat arbete (omfattande 19,7 procent av barnen). Arbetet kännetecknades av att socialsekreterarna själva var en hjälp- och stödinsats för familjen, deras relation till föräldrarna präglades av närhet och personligt engagemang och aktiv medverkan till förändring i familjens livssituation (även om barnen placerats i familjehem). En fjärde kategori (omfattande 18,6 procent av barnen) innehöll enbart mindre omfattande utredande arbete, som inte följts av några insatser (antingen för att barnens hemförhållanden snabbt uppfattades vara utan anmärkning eller för att det inte gick att komma vidare).

Relationen socialsekreterare-klient har fått ökad uppmärksamhet (se Andersson 1991a, Börjeson 1984, 1989, Norrman-Skinner 1987, Sainsbury, Nixon & Phillips 1982, Rodger 1991). För att skapa en relation krävs att parterna träffas ett antal gånger och inte alltför sällan. Men med ständigt pågående organisationsförändringar och stor rotation på tjänster och vikariat ställs föräldrar och barn alltför ofta inför nya socialsekreterare, som de förväntas samarbeta med. Det är bekymmersamt att det sociala arbetet i hög grad präglas av diskontinuitet och socialsekreterares utbytbart och att organisationsförändringar alltför sällan medför de innehållsförändringar, som - åtminstone offici-

ellt - varit avsikten. Kontinuitet och långsiktigt arbete, samarbete och förtroende i förhållandet mellan socialsekreterare och utsatta barn och familjer är i alltför ringa grad kännetecknande för det sociala arbetet.

Det är emellertid inte bara samhällets socialtjänst som har att värna om barn. Det går inte att slå sig till ro med att man gjort något för ett barn genom att ha anmält befarade missförhållanden till socialtjänsten. Där är man både i utredningsarbetet och i fortsatta insatser beroende av samarbete och samordning med andra samhällsinstitutioner och personer, som är medansvariga för barns och föräldrars hälsa och välbefinnande. Vad socialsekreterare kan göra för att förebygga ytterligare problem, hjälpa och stödja utsatta barn och familjer eller barn, som far illa, är avhängigt av mångas (samordnade) insatser. Ofta efterlyses från socialtjänstens sida bättre samarbete med barn- och vuxenpsykiatri, barnhälsovård och barnsjukvård. Kvaliteten i det sociala arbetet med barn är också beroende av lärares, förskollärares och s k vanliga människors insatser och att socialsekreteraren lyckas hitta just dessa människor. Det är viktigt - och kan vara avgörande - för barnet att få en plats på ett "bra" dagis med engagerad personal eller att få en "bra" lärare och upptas i klassgemenskapen. Det är en viktig uppgift för socialsekreteraren att få tag på en "bra" kontaktfamilj eller hemma-hos-arbetare eller engagera en pålitlig anhörig eller granne som stöd för barnet eller mamman. Om det behövs ett familjehem, gäller det att hitta ett "bra" hem, en familj som är beredd att "ställa upp" för både barnet och föräldrarna.

Barn som är utsatta, har en livssituation som i så hög grad präglas av påfrestningar och belastningsfaktorer att de riskerar att fara illa. Hur många dessa barn är, är nära kopplat till hur samhället sköter sin uppgift dvs hur vi sköter vår gemensamma uppgift att verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden; samt hur vi går in för att värna om de barn och familjer, som i högre grad än andra behöver samhällets stöd.

REFERENSER

- Andersson G (1990a): Barns förhållande till föräldrar och fosterföräldrar. *Nordisk Psykologi*, vol 42, nr 1, sid. 59-74.
- Andersson G (1990b): Vad gör socialsekreterare i "småbarns-ärenden"? *Nordiskt Socialt Arbete*, nr 4, sid. 17-32.
- Andersson G (1991a): Socialt arbete med små barn. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson G (1991b): Barnpsykiatriens roll i socialt arbete med små barn. Socialstyrelsen, rapport inom Aktiv uppföljning.
- Andersson G (1992a): Social Workers and Child Welfare. *The British Journal of Social Work*. Vol 22, No 3, pp 253-270.
- Andersson G (1992b): Socialarbetare och utvecklingsstörda föräldrar. *Nordiskt Socialt Arbete*, nr 3, sid. 15-28.
- Andersson G (1992c): Stöd och avlastning. Om insatsen kontaktperson/-familj. Meddelande från socialhögskolan 1992:2, Lunds universitet.
- Andersson G (1993): Socialtjänsten, barnpsykiatri och de små barnen. *Psykisk Hälsa*, nr 2, sid. 110-125.
- Bosaeus E, Backner B, Kjellmer I (1983): Psykosociala riskbarn - vem uppmärksammar dem? *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 4-5, 266-275.
- Börjeson B (1989): Psykosocialt arbete, en diskussion om grundläggande utgångspunkter. Ur *Det goda mötet*. Utveckling av forskningsprogrammet "Relationen mellan socialarbetare och klient". Delegationen för social forskning/Institutionen för socialt arbete vid universiteten i Umeå och Stockholm.
- Börjeson B, Håkansson H (1990): Hotade - Försummade - Övergivna. Är familjehemsplacering en möjlighet för barnen? Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Claezon I (1987): Bättre beslut. En studie av socialarbetarnas handläggning av omhändertagande av barn. *Studier i socialt arbete vid Umeå universitet*, nr 5.
- Hessle S (1985): Riktlinjer för psykosocialt arbete. Stockholm: Awe/Gebers.
- Hessle S (1988): Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården. Göteborg: Norstedts Förlag.
- Hollander A (1985): Omhändertagande av barn. Stockholm: aktuell juridik förlag.
- Lundström T (1993): Tvångsomhändertagande av barn. En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet. Rapport i socialt arbete nr 61. Stockholms universitet: Socialhögskolan.
- LVU Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Svensk författningssamling 1990:52.
- SCB Statistiska Centralbyrån (1992). Insatser för barn och unga enligt SoL och LVU, 1991.
- Socialtjänst - en översikt över socialtjänstformen. (1980). Malmö: Utbildningsproduktion AB.
- SoL Socialtjänstlagen se t ex Bramstång G. (1985). Sociallagstiftningen. Stockholm: P A Norstedt & Söners Förlag.

Fullständig referenslista kan erhållas från författaren.